

Tóth Lajos

KORSZERŰ PEDAGÓGUSKÉPZÉS — KORSZERŰ PEDAGÓGUS

Egy szimpozion tanulságai és ajánlásai

Sokszor megállapították már, hogy az iskola (s általában az oktatás és nevelés) minőségi szintjét és hatékonyságát elsősorban a pedagógusokban rejlő és munkájukban kifejezésre jutó értékek határozzák meg. Ez a megállapítás nálunk manapság, átfogó oktatási reformunk és oktatásunk öngazgatású átalakításának időszakában különösen időszerű, hiszen *korszerű, minőségi munkát nyújtó pedagógusokra van szükségünk.*

Ez a szükséglet természetesen más országokban és más világrészeken is kifejezésre jut. A pedagógus arculatának, személyiségének, társadalmi helyzetének és képzésének kérdései ezért szinte az egész világon előtérbe kerültek és mind több szakmai vita, tudományos igényű elmélkedés és tanácskozás tárgyát képezik.

1978. júniusában, a zombori tanítóképzés 200. évfordulója alkalmával kb. 150 pedagógus, egyetemi és főiskolai oktató és társadalmi-politikai munkás részvételével Zomborban tudományos szimpoziumot tartottak *A pedagógusképzés korszerű koncepciói és távlatai* címmel.

Erre a jól szervezett országos, sőt nemzetközi jellegű szimpoziumra beküldött több mint hatvan szak- és tudományos munka, valamint a meghatározott témakörök szerint folyó nyílt és érdekes vita alapgondolatainak, irányvonalának, tanulságainak és ajánlásainak a figyelembevételével, helyenkénti hangsúlyozásával kísérlem meg ennek az összetett kérdésnek a fontosabb mozzanatait, időszerű vonatkozásait sűrítve feltárni, megvilágítani.

A kérdés mélyrehatóbb taglalása szükségessé teszi, hogy a pedagógus jelenlegi és jövőbeli helyzetéből, valamint feladatköréből induljunk ki. Öngazgatású szocializmust építő társadalmunkban, s a társadalmi viszonyok gyorsan változó, korszerűsödő folyamataiban a pedagógusi hivatás nem tekinthető többé régi értelemben vett értelmiségi pályának, ami egyáltalán nem csökkenti fontosságát, sőt a kiemelt fontosságú társadalmi tevékenységek közé tartozik. Elsődleges szerepe a személyi tényező és a nevelés jelentőségének fokozásával párhuzamosan állandóan növekszik. Ez szükségessé teszi, hogy az oktatás és a pedagógusok számára megfelelő

társadalmi és anyagi helyzetet biztosítsunk, amelyben kifejezésre jut a kellő társadalmi megbecsülés (és ennek függvénye: az önbecsülés), és ezt a pályát az ifjúság számára (a jobbak és a legjobbak számára is) vonzóbbá teszi.

Ezzel a kérdéssel a szimpozionon több beszámoló és felszólaló is foglalkozott, ellenben az oktatásügy és a pedagógusok társadalmi helyzetének és megbecsülésének kérdését inkább csak érintették (ezzel az alapvető kérdéssel egy külön tanácskozáson vagy szimpozionon kellene behatóbban és részletesebben foglalkozni), a hangsúlyt a még mindig megoldatlan anyagi helyzetre helyezték, és ezzel kapcsolatban mutattak egyesek rá — kutatásaik eredményeire is hivatkozva —, hogy a pedagógusi pálya nem eléggé vonzó, helyenként csökken népszerűsége, aminek a minőség szempontjából messzemenően káros következményei lehetnek. Egybehangzó volt az a vélemény, hogy ennek a kérdésnek a hatékony, alapos megoldását nem szabad tovább halogatni és esetleges félmegoldásokkal elodázní, mert igen káros következményekkel járna a pedagógusi pálya iránti viszonyulások és a reformok teljesítése szempontjából egyaránt. E hivatás vonzerejével kapcsolatban természetesen helytelen volna illúziókat táplálni, hiszen még sok szakmának szüksége van tehetséges, megfelelő adottságokkal rendelkező ifjakra. Ugyanakkor sok pozitív óhaj, illetve reális elvárás foszlatna szét egy olyan állapot, amelyben a pedagógusi hivatás az ifjúság (valamint a felnőttek) szemében egy teljesen lebecsült, alsóbbrendűnek tekintett hivatássá válna.

A pedagógus helye és szerepe a társadalom (külön az oktatásügy), valamint az iskola életében és munkájában az utóbbi évtizedekben nagy változásokon megy keresztül. Ismeretes tény, hogy nálunk a pedagógus egyben öngazgató is, akinek tevékenyen részt kell vennie munkaszervezete öngazgatósi életében, és aktív szerepet vállalnia az oktatási politika kialakításában és életrekltésében (minden szinten), a jövedelem-szerzésben és -elosztásban, a személyi jövedelmek kialakításában, a nevelés és oktatás hatósugarának terjesztésében, hatékonyságának növelésében az iskola falain kívül is, ami őt az iskola és a társadalmi környezet között kialakuló pozitív kölcsönhatás fontos alanyává emeli.

Ugyanakkor az oktató-nevelő munka folyamataiban betöltött helye és szerepe is fokozatosan változik és egyben összetettebbé válik: nevelői szerepköre növekszik, az oktatás korszerűsítésének ő (lesz) a legfőbb kezdeményezője és véghez vivője, ami az elavult szervezeti formák túlhaladásához és új, korszerűbb munkaformák bevezetéséhez, a tanuló szerepének megváltozásához, valamint a korszerű oktatási módszer megvalósításához vezet. Munkájában a pedagógus mind önállóbb lesz, ami együttvéve újabb felkészültséget és nagyobb felelősséget igényel.

Így jutottunk el a központi kérdéshez: *milyen pedagógusokra van, illetve lesz (a közeljövőben és a következő évtizedekben) szükségünk?* Eljutottunk a pedagógus korszerű *arculatának (modelljének)* kérdéséhez, amihez viszont nincsenek meg a tudományosan kimunkált alappillérek, de rendelkezésünkre állnak az egyes rész kérdésekkel kapcsolatos elmél-

kérdések, a gyakorlat által felvetett problémák megoldásával szerzett tapasztalatok, a pedagógus személyiségével összefüggő (főleg külföldi) kutatások eredményei és bizonyos irányelvek, követelmények, amelyek az ő munkájára és képzésére vonatkoznak. Emellett nekem kb. másfél évtizeden keresztül (hivatásomnál fogva) alkalmam és egyben kötelességem volt sok pedagógus munkáját követni, pozitív vonásait és esetleges fogyatékoságait felfedni és további fejlődését elősegíteni.

Figyelembe véve mindezt, *a korszerű szocialista pedagógus személyiségének főbb alkotóelemei, komponensei*, amelyeket a pedagógusképzés folyamán kell jól kifejleszteni, illetve továbbfejleszteni, *a következők lehetnek:*

- a korszerű általános műveltség;
- a szűkebb szakmai képzettség;
- a széles körű s korszerű pedagógiai képzettség (műveltség);
- a marxista alapokon álló haladó világnézet;
- a megfelelő általános „pedagógiai” és különleges képességek;
- a hivatásnak megfelelő személyiségjegyek, nézetek, álláspontok.

Ezek a komponensek adnak alapot a képzés és a nevelés alapvető céljainak és irányultságának érvényesülésére.

Bár ezeknek az összetevőknek van bizonyos fokú általános érvényük (az oktatás bármely fokozatán, illetve bármilyen oktatási intézményben dolgozó pedagógusra meghatározott fokig érvényesek), a szimpozionra készített dolgozatomban főleg az általános képzés terén működő pedagógusokra alkalmaztam őket.

A korszerű általános műveltséget mint a sokoldalúság alapját senki sem vonta kétségbe, sőt általános volta az egyetértés abban, hogy erre minden pedagógusnak, elsősorban nevelői minőségében, feltétlenül szükség van. A szimpozion résztvevői hallgatólagosan vagy nyílt véleménynyilvánítással egyetértettek azzal is, hogy a korszerű általános műveltségnek magában kell foglalnia az általános technikai, az esztétikai és testnevelési műveltséget, meghatározott politikai és közgazdasági ismereteket, valamint az önképzésre, a permanens képzésre való képesítést, ami a pedagógus szempontjából elsődleges fontosságú. Az osztálytanítók számára az általános műveltség egyes elemeinek szakképzettségi jellege van, így ezeknek az elemeknek a részletesebb, alaposabb feldolgozására (a tantervi követelményeknek megfelelően) a pedagógiai akadémiákon különös figyelmet kell szentelni.

A korszerű általános műveltség mint elsődleges oktatási kategória szoros kapcsolatban van bizonyos nevelési kérdésekkel, illetve feladatokkal: a világnézeti neveléssel, a kritikai szellem kialakításával, a különböző információk „összegezésének”, feldolgozásának képességével, meghatározott (kulturált) magatartás- és viselkedésformákkal. A pedagógusképzésben elfoglalt helye és jelentősége ezzel még növekszik. Ebből eredően minden pedagógusképző intézménynek fontos feladatai közé tartozik az e téren tapasztalható fogyatékoságok pótlása az oktatás és az oktatáson kívüli tevékenységek keretei között egyaránt.

A tantárgyoktatók szűkebb értelemben vett szakképzése a szimpozion sokat vitatott kérdései közé tartozott. Az egyes egyetemi karokon tradicionálisan (s meglehetősen egyoldalúan) domináló szakképzés helyének, jellegének, tartalmának és idejének a megváltoztatása mellett sok meggyőző érv hangzott el. A fennálló helyzet valóban tarthatatlan, mert ferde nézeteken és egyoldalú felfogásokon alapszik, és szükségszerűen háttérbe szorítja a többi komponens kifejezésre jutását: meglehetősen egyoldalú képzést eredményez.

Természetesen senki sem vonta kétségbe a szakképzés fontosságát, inkább arról volt szó, hogy miként lehetne rövidebb idő alatt (a szaktantárgyak számának bizonyos csökkentésével, illetve összevonásával), és az e célra fordított tanórák számának redukálásával) korszerű szakképzést nyújtani. Hogyan lehetne elérni, hogy a jövő (és a jelen) pedagógusai valamivel kevesebb tényanyag ismeretének birtokában tudományágaik területén nagyobb tájékozottságra tegyenek szert, ami lehetővé tenné a számukra a tananyag önálló ésszerű kiválasztását és individualizált feldolgozását.

Ezt elsősorban a megfelelő tudományágak művelőinek, legkiemelkedőbb szakembereinek kell megoldaniuk, figyelembe véve a gyermekeket, akiket ezek a pedagógusok oktatni fognak, szem előtt tartva az „egészet” — a profilt a maga összes alkotóelemeivel. Ehhez viszont sok begyöpösödött, elavult felfogástól, szűk, egyoldalú szemléletmódtól kell (egyesekek) megszabadulniuk.

A széles körű és korszerű pedagógiai képzés a szimpozion központi kérdései közé tartozott. Szinte egybehangzó volt a vélemény, hogy az eddigi szűk határokat, új tudományágazatok bevonásával, a hagyományos neveléstudomány interdiszciplináris bővítésével, továbbfejlesztésével tágítani kell, és általában komoly tartalmi újításra van szükség. Mindkét vonatkozásában igen érdekes és hasznos javaslatok hangzottak el, amelyek lényegében összhangban állnak reformtörekvéseink irányvonalával.

A pedagógiai képzést általában helyesen kapcsolták össze a *pszichológiával*, amelynek feltétlen fel kell ölelnie az általános és a személyiséglelektant, a fejlődéslelektant, a neveléslelektant, valamint a szociálpszichológia egyes elemeit.

A pedagógia tanítását szinte egybehangzó vélemény alapján a következő tudományággal (vagyis csak egyes elemeivel) kellene kibővíteni, így:

— *a nevelésszociológia alapjaival*, ami lehetővé tenné a jövő pedagógusai számára, hogy jobban megismerjék és érzékeljék az oktatási-nevelési rendszerben és gyakorlatban végbemenő változásokat és törekvéseket, mint a társadalmi átalakulás és fejlődés függvényeit, valamint az emberi kapcsolatok alakulását, közösségek létrejöttét, az iskola és a társadalmi környezet között fennálló kölcsönhatás feltételeit stb.;

— *az oktatásgazdaságtannal*, a tanulók mélyebb betekintést nyerhetnek az ország gazdaságának alakulásába, és sokkal tevékenyebb és hasznosabb szerepet tölthetnek be a jövedelemszerzés és -elosztás, valamint

a személyi jövedelmek kialakításában, a munka értékelésében és továbbfejlesztésében;

— az iskolai munka egészségtanával (és munkalélektanával), valamint a kibernetika és az informatika elemeivel.

Tekintetbe véve, hogy a pedagógus nemcsak saját munkájának a vezetője, hanem egyben potenciális iskolavezető is, a szimpozionon szorgalmaztam a szervezélmélet alapjainak bevezetését, az oktatásban való alkalmazását. Ez elősegítené, hogy pedagógusaink sokkal tevékenyebben és eredményesebben vegyenek részt az iskola szakvezetési szerveinek munkájában, és növelné munkájuk hatékonyságát.

Olyan javaslatot tettek, hogy a pedagógusokat képesíteni kell az oktatási politika kialakításában és megvalósításában való aktív öngazdatói részvételre, ami az előbbi elgondolással szoros kapcsolatba kerül. Ezáltal bővülne a pedagógusok látóköre, és mint küldöttek és küldöttségi tagok önállóbban tudnák saját álláspontjaikat kialakítani, s ellenállóbbá válnának a különböző, helyenként még jelen lévő, technokrata és bürokrata nyomásnak és manipulációknak.

Az egyes ágazatok között megvalósítandó korreláció és összhang, az új tartalmak korszerű feldolgozása könnyen szerteoszlattá azokat a kötevényeket, amelyek az „új tantárgyak” bevezetésével kapcsolatban még megnyilvánulnak.

A pedagógusképzéssel kapcsolatban a szimpozionon külön figyelmet szenteltek a módszertani képzésnek, illetve a gyakorlati felkészítésnek. Egybehangzóan kiemelték, hogy ezen a téren különösen egyes egyetemi karok keveset nyújtanak. Szükséges tehát kialakítani a pedagógiai gyakorlatok átfogó rendszerét. A gyakorlatok az egyetemi (főiskolai) oktatás első évétől kezdődnének és az általánosból kiindulva haladnának a szűkebb szakma irányába.

A világnézeti nevelés fontosságából ered (általában) a szilárdan megalapozott haladó szocialista világnézet kialakításának jelentősége a pedagógusnál. A világnézet, a nézeteknek, álláspontoknak, szemléletmódnak ez a rendszere, tudvalevően az általános műveltség, a világról és önmagunkról szerzett ismeretek alapján alakul ki (és abban nagy szerepe van a marxizmusnak, illetve az öngazdátású szocializmus ideológiájának), de a pedagógus esetében a világnézet kialakulásához hozzájárul a pedagógiai műveltség és a szűkebb szakmai képzettség is. A világnézet kialakulásának hosszú folyamatában, amely az általános iskola első osztályában kezdődik és sohasem tekinthető teljesen (megmerevedetten) befejezettnek. Az eszmék megismerésében különösen kiemelkedő szerepe van a módszereknek. Megfelelő kritikai hozzáállásra és „átszűrésre”, értékelésre van szükség ahhoz, hogy az eszmék valóban szilárd meggyőződéssé alakuljanak át. A másik fontos körülmény, illetve követelmény a valósággal való kapcsolat vagyis a reális szemlélet kialakítása. Csak így érhető el, hogy a pedagógusjelölt képessé váljék „a világ megváltoztatására”, és olyan emberek nevelésére, akik készek lesznek a rossz, az elavult elve-

tésére, a haladás elősegítésére. Ehhez, többek között, a kritikai gondolkodás fejlesztésére is szükség van.

A filozófia, a szociológia és (külön) a marxizmus tanítását a pedagógusképző intézetekben célszerűen kell ezekhez az elvekhez hozzáidomítani (nehogy a rossz módszerek és a maximalista követelmények ezeket a tantárgyakat a hallgatóktól elidegenítsék), de megfelelő korrelációval azt is el lehet érni, hogy ezek (a dialektikus materializmus, az etika, a logika, az esztétika stb.) a pedagógia egyes ágazataihoz is szükséges alapot nyújtsanak.

A jövő pedagógusait tehát mindazon szempontból, minden téren jobban, korszerűbben kell felkészíteni hivatásuk teljesítésére. Ez a követelmény *a szűkebb értelemben vett személyiség fejlesztésekor is.*

Szükség van-e meghatározott tulajdonságok, képességek fejlesztésére törekedni a jövő pedagógusainál, létezik-e ennek reális alapja (mint szükségletnek és lehetőségnek)?

A pedagógus szűkebb értelemben vett személyiségének kérdésével a külföldi és némileg a belföldi szakirodalom is aránylag elég sokat foglalkozik. Ezzel kapcsolatban kutatásokat is szervezetek és bonyolítottak le. Ez azt bizonyítja, hogy a kérdés időszerű. Munkájának eredményessége, a tanítványok fejlődésére gyakorolt hatása szempontjából egyáltalán nem közömbös a pedagógus személyisége. Az „ügyet” semmiképpen sem lehet azzal elintézni, hogy „a pedagógus is csak egy átlagember”, aki magában hordozza az átlagos jugoszláv értékeit és fogyatékoságait — mint azt a szimpozionon egyesek hangsúlyozták.

A másik véglet, a pedagógus személyiségének idealizálása és túlzott követelmények ráasztása is elfogadhatatlan.

Szükség van azoknak a képességeknek és személyiségjegyeknek a megjelölésére, amelyek a pedagógusi hivatáshoz nélkülözhetetlenek, amelyekre ezen a pályán lépten-nyomon szükség van. Igény van erre a nevelés és az önnevelés szempontjából egyaránt: feltétlenül tudni kell — annak is, aki pedagógusokat nevel és annak is, aki mint pedagógus önmagát neveli —, hogy mire kell a hangsúlyt helyezni, milyen irányban kell a nevelőhatást kidomborítani és fokozni.

Az általános képességek közül természetesen az általános intelligencia és a szociális intelligencia a legfontosabb, hiszen a pedagógusnak gyakran kell magát új helyzetben feltalálnia, és munkájában állandóan a gyermekekkel van kapcsolatban, tehát szükséges, hogy viselkedésüket, kapcsolataikat megértse és irányítani tudja. Ehhez szorosan kapcsolódik az alkotói gondolkodásmód, mert csakis az ilyen ember képes tanítványaiiban az alkotás igényét kifejleszteni.

Egyes kutatások azt bizonyítják, hogy ezen a téren kívánatos valamivel az átlagon felüli vagy legalább átlagos „startalap”, hiszen ma már nyilvánvaló, hogy ezeket a képességeket is bizonyos fokig fejleszteni lehet.

Az ún. *pedagógiai képességek* kérdésével egyes szocialista országokban (a Szovjetunióban, Magyarországon stb.) többet foglalkoznak. Ez alatt azokat a képességeket (jártasságokat, tulajdonságokat) értik, amelyekre

a pedagógusnak feltétlenül szüksége van, amelyek mindennapi tevékenységének leglényegesebb mozzanataival kapcsolatosak. Ilyenek:

— a szervezőképesség (a pedagógus munkájában mind önállóbbá válik, tevékenysége viszont mind összetettebb, bonyolultabb lesz, ezért erre a megfelelő jártasságot igénylő, ismeretekkel „vegylő” képességre mind nagyobb szüksége lesz);

— az előadói képesség (fejlett beszédkészség);

— a megfigyelésre és értékelésre való hajlam, valamint az emlékező tehetség stb. Emellett a pedagógusoknak (különösen a szakelőadóknak) szükségük van bizonyos különleges (numerikus, zenei, képzőművészeti stb.) képességekre is.

A személyi tulajdonságok közül elsősorban a következőket emelném ki:

— a kiegyensúlyozottságot, a kommunikációs (az együttműködésre való) készséget, a tárgyilagosságot, következetességet, őszinteséget, megbízhatóságot, emberiséget, valamint az optimizmust és humorérzékét. Ezenkívül, illetve ezekkel összefüggésben a pedagógus munkájában különös fontosságú a lelkiismeretesség, a felelősségérzet, a bírálat és önbírálat és a fejlett ízlés (amely elsősorban öltözködésében és magaviseletében nyilvánul meg).

Amikor ezeket a tulajdonságokat dolgozatomban felsoroltam, tudatában voltam annak, hogy mindezt szinte lehetetlen minden személyben (pedagógusban) a tökéletességig kifejleszteni, de mindez együttvéve egy eszményi személyiség főbb jellemzőit tartalmazza, amelynek megközelítésére a nevelés és az önnevelés folyamataiban állandóan törekedni kell. Ezeket a tulajdonságokat jórészt már a nagy pedagógusok is követelményként felsorolták, és kihangsúlyozták, hogy a pedagógus személyi példaadásával és személyiségének varázsával óriási nevelőhatást gyakorol tanítványaira.

Egyesek dolgozatukban más képességek, jellem- és akaratbeli tulajdonságok fontosságát is aláhúzták; voltak, akik ebből a szempontból valóban túlzott követelményeket támasztottak. A vitában nem kerülhetett sor ennek a kérdésnek a mélyrehatóbb tisztázására, de ezt többen fontos tudományos feladatként jelölték meg, és ezzel kapcsolatban tudományos kutatómunka megszervezését is szorgalmazták.

A személyi tulajdonságok kialakításával szorosan összefügg a megfelelő álláspontok, megfelelő viszonyulás kialakítása. A munkához, a hivatáshoz, a gyermekhez és munkatársaihoz való helyes viszonyulás a pedagógusi hivatás egyik alappillére és próbaköve. A megfelelő képességek fejlesztése, személyiségjegyek és álláspontok kialakítása az előbb említett képzési komponensekkel együttvéve jelenti a *hivatásra való sokoldalú felkészítést* — a *hatékony, minőségi munkához szükséges alapok lerakását*.

A pedagógus korszerű profiljának felvázolt alkotóelemei között szoros kapcsolat és kölcsönhatás létezik. Egyiket sem szabad a másik fölé helyezni: együttvéve alkotnak egy egészet — *korszerű, öngazgatású társadalmunk követelményeinek megfelelő pedagógust*. Kétségtelen, hogy társadalmunknak jelenleg nagyon sok jó pedagógusra és hatékonyabb okta-

tásra van szüksége. Ehhez a már említett társadalmi-anyagi feltételek mellett meg kell teremteni a korszerű pedagógusképzést, illetve a pedagógusképzés és továbbképzés korszerű rendszerét.

Pedagógusképzésünk egyes rendszerbeli kérdései

A zombori szimpozionon szocialista köztársaságaink és tartományaink képviselői főbb vonalakban beszámoltak a pedagógusképzés reformja terén eddig megtett útról, elért eredményeiről. Ebből kitűnt, hogy mindenütt vannak jól megfontolt és megalapozott megoldások és még megoldatlan kérdések, dilemmák, kételyek. Az is világossá vált, hogy eddig nem ismertük eléggé egymás munkáját, hiányzott az információcsere és az együttműködés, az összefogás. Kár, hogy a zombori tanítóképzés nem egy évtizeddel előbb indult meg, ugyanis erre a kimerítő tanácskozássra is feltehetően előbb került volna sor; mert már jóval előbb kellett volna ehhez a kérdéshez ilyen sokoldalúan hozzájárulni.

A köztársaságokban és tartományokban eddig megtett lépések között elég sok a közös és az eltérő vonás, megoldási mód. Közös az a törekvés, hogy *a pedagógusképzést mindenütt fokozatosan egyetemi szintre emeljék*, azzal, hogy a tanító- és az óvónőképzés egyelőre majdnem mindenütt főiskolai szintű marad.

A következő fontos kérdés: *a pályaválasztás időpontja*. Egybehangzó vélemény szerint megreformált iskolarendszerünkben erre az általános és közös középiskola második osztályának befejezésekor, illetve a pedagógiai akadémia első osztályába való beiratkozáskor kerüljön sor. Ez azt jelenti, hogy a tantárgyoktatásra képzendő ifjak is az egyetemi oktatást megelőzően, a szakirányú oktatás hivatásirányú fokozatán a korszerű általános műveltség szélesebb alapjainak, valamint a termelőmunka alapjainak elsajátítása mellett már némi „ízleltöt” is kapnának lélektanból és neveléstudományból is.

Ez kétségtelenül célszerű és előnyösebb megoldásnak látszik, de némi kételyek támadnak azzal kapcsolatban, hogy ezzel nem csökken-e még inkább a pedagóguspálya vonzereje a jobb, tehetségesebb tanulók körében.

Megoldási modellként felmerült a differenciáció lehetősége is (osztálytanító- és tanárképzésre) a pedagógiai akadémiák első (közép) fokozatán, ami rengeteg szervezési és egyéb nehézséget vonna maga után, célszerűsége viszont igen vitatható. A tanítóképzők pozitív hagyományait egy egységes középfokú pedagógiai akadémia oktatásra épülő (differenciált) egyetemi szintű tanító-, illetve tanárképzéssel lehet majd megőrizni.

Az egy- vagy kétszakos tanárképzés problémája, a nemzetiségek nyelvén folyó pedagógusképzés gondjához hasonlóan, csak az „érintett” kérdések között szerepelt, pedig ez igen időszerű probléma és a minden szempontból elfogadható megoldást, legalábbis az általános iskolának és jórészt a szakirányú oktatás első, közös fokozatának, csak *a kétszakos képzés nyújthat*. A szakirányú oktatás hivatásirányú fokozatának való-

színűleg inkább az egyszakos képzés válna javára, azzal, hogy a tanterveknek megfelelően a tanárokat egyes esetekben két rokonszakmára is képezhetnék.

A szimpozion vitájában egyesek rámutattak a mostani pedagógusképzési rendszer fogyatékoságaira, kialakulatlanságára. Vitathatatlan, hogy nálunk a hivatásirányú oktatás sok szakmája (tantárgya) számára jelenleg nem képezünk „külön” pedagógusokat. Ezt a feladatot átmenetileg a megfelelő szakemberek (jogászok, mérnökök, közgazdászok stb.) látják el. Feltételezhető, hogy ez pedagógiai szempontból milyen szintű oktatói-nevelői munka lehet. A megoldás *a pedagógusképzés átfogó rendszerének kimunkálásában és kiépítésében van.*

A pedagógusképzés korszerű rendszere az említett tanári, személyiségjegyekre alapoz, ami egy egészen újszerű, távolbalató gondolkodásmódot és tervezést igényel. A jövőben feltétlenül sor kerül egyes tantárgyak integrációjára, a pedagógus helye és szerepe (a gép, a korszerű technikai eszközök bevonásával) pedig nagyfokú változásokon megy keresztül. Szükség lesz (sőt már van is) specializált, különleges feladatokra kiképzett pedagógusokra (tervezőkre-, tantervkészítőkre stb.) és megfelelő segédszemélyzetre. Mindezt a teljes képzési rendszer kimunkálásakor, már most figyelembe kell venni, minthogy nem szabad szem elől téveszteni a mostani rendszer, illetve gyakorlat terén megnyilvánuló fogyatékoságokat, a reform leple alatt (az egyes egyetemi karokon) végbemenő ösztönös folyamatokat, amelyek a félmegoldások és az egyoldalúság komoly veszélyét hordozzák magukban.

Éppen ezért nagyon helyes volt a szimpozionnak az a határozata, hogy kezdeményezi a kérdés országos szintű megvitatását az összes egyetemi kar, főiskola és megfelelő öngazgatási szerv, illetve tudományos intézet bevonását, melynek eredményeként az egyes részkérdések alaposabb, tudományos feldolgozására kerülne sor, ami egységesebb álláspontok kialakítását eredményezné. Így a kialakuló folyamatokat a jövőben jobban lehetne irányítani és összehangolni köztársasági (tartományi) és országos szinten egyaránt.

Az a javaslat is általános helyeslésre talált, hogy a zombori Pedagógiai Akadémia legyen a jövőben is az ilyen pedagógusképzéssel foglalkozó értekezletek központja és házigazdája, hogy kétévenként egy-egy ezzel kapcsolatos témát itt tüzetesen megvitassanak.

A pedagógusképző intézmények (főiskolák és egyetemi karok) munkájának belső szerkezetéről és színvonaláról sem esett sok szó. Vitathatatlan, hogy ezeknek a munkaszervezeteknek (különösen vonatkozik ez egyes egyetemi karokra) mélyreható változásokon kellene átmenniük. A megfelelő tárgyi feltételek (korszerű eszközök, gyakorlóiskola, gazdag könyvtár stb.) megteremtése mellett igen fontos kérdés, hogy kik, milyen profilú egyetemi és főiskolai oktatók képesek és hivatottak a jövő pedagógusainak képzésére és nevelésére? Olyanok-e, akik az erre vonatkozó követelményrendszert magukévá teszik és munkájukban azt megvalósítani

igyekezzenek; akik maguk is korszerűen oktatnak és példaadással, hallgatóikhoz való viszonyulásukkal, magatartásukkal hatékonyan nevelnek.

A pedagógusképzést vállaló egyetemi karok és pedagógiai akadémiák a jövőben feltehetően *pedagógiai központokká alakulnak majd át*, és így a pedagógusképzés mellett magukra vállalják a továbbképzést, valamint a megfelelő oktatási fokozattal és iskolatípussal kapcsolatos kutatómunka megszervezését is. Így a végzett hallgatókkal tartós és gyümölcsöző kapcsolatot építenek ki, és egyben szoros együttműködést valósítanak meg a pedagógiai intézetekkel (a szakszolgálattal) és az iskolákkal egyaránt.

A pedagógusok továbbképzésének kérdése

A permanens képzés és nevelés megvalósítása és a pedagógussal szemben támasztott elvárások és követelmények változásai szükségessé teszik a továbbképzés rendszerének és korszerű gyakorlatának mielőbbi kialakítását. Ezen a téren az utóbbi évtizedekben tettünk némi erőfeszítéset, sőt helyenként egészen korszerű szervezeti formák is létrejöttek.

Az eddig megtett utak egyrészt a hullámszerű ideiglenes hozzáállás (pl. két évtizeddel ezelőtt Vajdaságban már kialakult az iskolaigazgatók és tanügyi tanácsosok továbbképzésének egy egészen eredményes gyakorlata, amelynek később nem volt folytatása), másrészt a fragmentális megoldás jellemezte. Ilyen körülmények között elkerülhetetlenek a kihagyások, a súlyosabb fogyatékoságok (nem voltunk pl. képesek az igen hiányos pedagógiai képzettségű középiskolai tanárok számára, általában a hivatásra való felkészítés terén, alaposabb pótoktatást nyújtani).

Ez a kérdés még ma is igen időszerű: pedagógusaink egy részénél az ilyen hiányosságokat mielőbb pótolni kellene.

A korszerű továbbképzés azonban ennél sokkal átfogóbb: alapelve, hogy mindenkinek azt kell nyújtani, amire szüksége van, és egyben elősegíteni minden pedagógus fejlődését, megelőzni az esetleges lemaradást, egyéni begyöpösödést.

Ehhez mindenekelőtt megfelelő léghő, *reformléghő* kialakítására van szükség, amely az állandóan jelenlévő fejlődésgényben, érdeklődésben, az új, a korszerű iránti fogékonyságban nyilvánul meg. Ezt a szükségérzést, érdeklődést, tökéletesedési vágyat kell a továbbképzés rendszerének kiélegetnie.

Amikor továbbképzési rendszerről beszélünk, akkor általában a továbbképzés kollektív, közösségi formáira gondolunk. A kollektív továbbképzésnek kell a szükséges támaszt, útmutatást nyújtania, hogy aztán az egyéni továbbképzés minél tervszerűbb és hatékonyabb legyen. A szimpozion résztvevői egyetértettek abban, hogy a kollektív továbbképzés terén különböző rugalmas munkaformákat kell alkalmazni és megfelelő korszerű tartalommal megtölteni. Ugyanakkor szükséges arra is ügyelni, hogy ezek a munkaformák, illetve tartalmak megfelelő módon egymáshoz kapcsolódjanak, egymást kiegészítsék.

Abban is teljes volt az egyetértés, hogy a továbbképzést a szűkebb szakmai (tudományos) területen, pedagógiai és eszmei-politikai (társadalomtudományi) vonatkozásban egyaránt meg kell valósítani a szükséges kapcsolatok kialakításával. A továbbképzésnek az elméletet és a gyakorlatot egyaránt fel kell ölelnie.

Ezzel kapcsolatban két fontos kérdés merül fel:

— hogyan lehet a pedagógusnál érezhető lemaradást, illetve szükségletet legmeggyőzőbben megállapítani, és

— milyen serkentésre, ösztönzésre van ezen a téren szükség?

A munka tárgyilagos értékelése iskoláinkban manapság — a jövedelemszerzés és a személyi jövedelmek meghatározásával kapcsolatban — igen időszerű és egyben bonyolult feladat. Ezt csak egy korszerű, kellő színvonalú *pedagógiai vezetés* képes eredményesen megoldani. Ehhez megfelelő elemek és kritériumok kialakítására van szükség, és ez feltételezi a pedagógusok állandó továbbképzését. Az egyéni és a közösségi munka sokoldalú értékelése felszínre hozza majd és kimutatja az elért haladást és a fogyatékoságokat egyaránt. Ebből azután nem lesz nehéz leszűrni a következtetést: kinek mit kell pótolnia — milyen továbbképzési formára és tartalomra van szüksége. Az (egyének) saját fogyatékoságuk felfedésével és az állandó tökéletesedésre való törekvéssel haladhatnak előre.

A jól szervezett, hatékonyan működő pedagógiai vezetésnek, illetve szerveinek és a vezetésre kijelölt (megválasztott) személyeknek a feladata lesz továbbá, hogy a megállapított „diagnózis” alapján és a kifejezett egyéni óhajok figyelembevételével megtalálják az eredményes továbbképzés legmegfelelőbb formáit.

A továbbképzés egyik fontos bázisa maga az iskola, melynek keretei között a kollektív továbbképzésnek elsősorban a felmerülő közös problémák, illetve az alapvető feladatok (munkatervek) teljesítését kell elősegítenie, és az egyéni továbbképzéshez is itt kell a szükséges feltételeket (szakirodalmat, folyóiratokat, szaksegítséget) szavatolni. A községi, tartományi és köztársasági szinten felkínált lehetőségeket (munkaformákat, tartalmakat) is csak a hatékony pedagógiai vezetés képes kellő mértékben kiaknázni, a pedagógusok és az iskola számára maximálisan hasznosítani.

A másik kérdés megoldása is elsősorban a személyi jövedelmek kialakításával kapcsolatos. A személyi jövedelmek meghatározásának serkentő, ösztönző jellegét úgy kell értelmezni, hogy az magában foglalja az állandó tökéletesedésre, a továbbképzésre való ösztönzést is. Az értékelés elemei között az e téren kifejtett erőfeszítéseket is feltétlenül figyelembe kell venni. Ez fontos mércéként szerepelhet az iskolán kívül kialakult (vagy kialakulóban lévő) községi, tartományi és köztársasági szintű serkentési formák (jutalmazások, elismerések) keretei között is; természetesen nem izoláltan, hanem a munka eredményességével, az alkotó szellem kibontakozásával kapcsolatban. Hiszen a továbbképzés (és továbbtanulás) sohasem lehet öncélú: mindig a hatékonyabb, eredményesebb munkára kell irányulnia.

A továbbképzésben, mint már említettem, a főszerepet a pedagógusképző dolgozói közösségeknek (pedagógiai főiskoláknak és egyetemi karoknak) kellene vállalniuk, a szervező munka pedig elsősorban a pedagógiai intézetekre (a szakmunkára) hárul. Gyakorlati célokra leginkább a minta-, illetve kísérleti iskolák felelnének meg, de a korszerűen megszervezett gyakorlóiskolák és általában a minőségileg megfelelő iskolák (és pedagógusok, mentorok) is igénybevehetőek.

Az e téren folyó munka még hatékonyabb és tervszerűbb lehetne, ha a kutatómunkával párosulna, illetve eredményeire is támaszkodhatna. Mindenekelőtt azonban a pedagógusképzésre és a gyakorlati oktató-nevelő tevékenységre kell alapulnia: a továbbképzés a tanultak folytatása, állandó kiegészítése, pótlása.

*

Fejtegetésemben igyekeztem a pedagógusképzés és -továbbképzés időszzerű, alapvető problémáit feltárni, megvilágítani. Célszerűnek találnám, ha ezt minden pedagógus bevonásával nyilvánosan is megvitatnák (közéleti szinten, vagy több iskola összefogásával).

Ennek a kérdésnek a hatékony s korszerű megoldásától nagymértékben függ reformcéljaink elérése és az általános társadalmi haladás szempontja sem mellékes.

E problémából eredő feladatok megoldása szükségessé teszi a rendelkezésre álló erők mozgósítását és összefogását, az állandó tapasztalatcserék (a belföldi és külföldi tapasztalatok ésszerű felhasználását), tudományos kutatások megindítását, az egyes útszakaszok tárgyilagos felmérését, valamint a kialakulóban lévő folyamatok tudatos irányítását.

Rezime

Savremeno obrazovanje nastavnika — savremeni nastavnik

Autor u svom radu, polazeći od osnovnih komponenata savremenog profila socijalističkog nastavnika samoupravnog društva, raspravlja o fundamentalnim problemima ličnosti nastavnika i njegovog obrazovanja odnosno usavršavanja. Pri tome ima u vidu i ostale radove, veoma interesantnu diskusiju, kao i zaključke i preporuke simpozijuma koji je krajem juna o. g. održan u Somboru, povodom 200-godišnjice obrazovanja učitelja u Somboru, a čija je tema bila: Savremene koncepcije i perspektive obrazovanja nastavnika.

Kritičkim razmatranjem te složene i aktuelne problematike — ideja, mišljenja, rezultata određenih istraživanja, kao i predloženih rešenja (modela) za savremeno obrazovanje i usavršavanje nastavnika, autor daje jedan preseka sadašnjeg stanja i pokrenutih procesa (sistemskih rešenja), imajući uvek u vidu ono što je osnovno: kakav nastavnik je nama (u sadašnjosti i u budućnosti) potreban. Pored obrazovanja nastavnika obuhvata i njegovo vaspitanje da

bi na kraju naveo neke polazne osnove i za savremeno usavršavanje nastavnika i ukazao na one pretpostavke koje u cilju efikasne realizacije tih, sa društvenih gledišta, a posebno sa gledišta ostvarivanja postavljenih reformskih zamisli, važnih zadataka valja obezbediti, počev od adekvatnijeg društvenog i materijalnog položaja prosvetnih radnika sve do unutrašnjeg preobražaja nastavničkih fakulteta. Posebno je upozorio na opasnosti koje proističu iz određenih stihijnih procesa, pokrenutih na nekim fakultetima, koji nose u sebi dosta jednostranog i prevaziđenog da bi na kraju ukazao na potrebu pravilnog usmeravanja i koordinacije budućih procesa na tom polju, kao i na potrebu skoncetracije snaga i ispoljavanja većeg stvaralaštva.

Summary

Current Teacher's Training — The Modern Teacher

The image and the essential features of a modern teacher provide the starting point for this article which tackles the fundamental problems of the teacher's personality, training and continuous professional improvement. The author does not lose sight of other articles, reports, interesting discussions, conclusions and references of a symposium held in Sombor in June this year, the topic of which was: Prospects and Current Trends in Teacher's Training.

By critical consideration of these complex and timely problems, ideas, opinions, results of certain research as well as suggested solutions (models) for current training and improvement of teachers, the author gives a survey of the present situation and initiatives (systematic solutions) having in view the image of the teacher we need today and in the future. Apart from his training it also deals with his education. In conclusion principles are listed designating the starting points for professional improvement in current circumstances and underlining the preconditions required by the society in order to accomplish these targets successfully. These include more favourable social and financial status, internal reorganization of teacher's training high school institutions and others. He warns against dangers of uncontrolled initiatives of certain faculties since these have lots of outdated and foreign elements, and points out the need for correct handling and co-ordination of future processes in that field, calls for united efforts and for the display of more ingenuity.

(J. J.)